Opponensi vélemény Szarka Szilvia Esterházy Péter és Peter Handke prózája közötti intertextuális viszonyok c. szakdolgozatáról

Grendel Lajos

Szarka Szilvia szakdolgozatának értékelésénél elsősorban az a szempont vezetett, mennyire tudja tanulmányában megoldani azokat a feladatokat, amelyeket a munka Bevezetésében maga elé tűzött. "Szakdolgozatom célja, hogy megvizsgáljam Esterházy Péter Bevezetés a szépirodalomba c. műve utolsó szövegrészének, A szív segédigéinek Peter Handke Vágy nélkül, boldogtalan írásával kialakított szövegközi referenciák szerepét a befogadó, az olvasó szempontjából" - írja.(3) Kézenfekvőnek tűnik a kérdés, hogy a több vendégszerzőt és vendégszöveget szerepeltető Esterházy-műben a szakdolgozat íróját miért éppen a Handke-vonatkozások érdeklik? Egyrészt nyilván a két mű témájának a hasonlósága okán. Ennél fontosabbnak tűnik azonban a két író prózapoétikai felfogása közötti hasonlóságok felkutatása. Ez annak ellenére is indokolt, hogy a nyelv szerepének és funkciójának értelmezése tekintetében Handke jóval kevésbé radikális, mint Esterházy, s nem lép túl a későmodernizmus kérdéshorizontján. Ám így is jogos Szarka Szilviának az a megállapítása, hogy "Esterházy műveihez hasonlóan Peter Handkénék is a nyelvről, az írás folyamatáról szóló gondolatai gyakran szerves részét, témáját képezik művei szerkezetének"(19), továbbá nem lényegtelen az sem, hogy a Handke-műnek mely részleteit és vonatkozásait érdemesíti Esterházy arra, hogy saját szövegébe olvassza. Szarka Szilvia jó szemmel veszi észre, hogy "a téma rokonságán túl, Handkénak elsősorban a mű keletkezéséről, a közös érzelmi alapélmény nyelven keresztüli közvetíthetőségének, leírhatóságának kérdésességéről szóló mondatai jelennek meg A szív segédigéiben"(18).

Témáját Szarka Szilvia négy nagy fejezetben tárgyalja, melyek közül az első kettő afféle tág elméleti-irodalomtudományi felvezetése a tulajdonképpeni témának, s az intertextualitás fogalmát járja körül. De vonatkozik ez a negyedik fejezet nagy részére is. Ezeket nem kívánom kommentálni, legföljebb annyit jegyeznék meg, hogy a szakdolgozat írójának alapos felkészültségét és az irodalomtudományban való jártasságát dicséri. Azon talán el lehetett volna gondolkodni, hogy nem lehetett volna-e valamivel rövidebbre fogni a különféle teóriák bemutatását és tárgyalását. A dolgozat tulajdonképpen tárgya szempontjából azonban alapvetően fontos kérdésként vetődik fel az a szempont amelyet Szarka Szilvia Kulcsár Szabó Ernő egyik művére (A szimmetria felbomlása?) hivatkozva ekképpen fogalmaz meg: "a szövegköziség jelentésképző szerepéről [...] csupán akkor beszélhetünk, ha a két szöveg közötti dialógus explikáltsága jelölt módon vagy bármilyen más felismerhető formában valósul meg, és a befogadó számára is hozzáférhetővé válik textus és pretextus vagy kotextus kapcsolata"(13).

De mi van akkor, ha ez nem válik hozzáférhetővé az olvasó számára? Szarka Szilvia a két szöveg tényleges egybevetését elvégző, a dolgozat negyedik fejezetének végén olvasható elemzésében két intertextuális-olvasó modellt kreál. Az egyik, irodalmi műveltségének köszönhetően, felismeri a vendégszövegek eredetét A szív segédigéiben, a másik, a "null-fokú olvasó" nem. Szeretném hangsúlyozni, hogy mindkettőt kompetens olvasónak tekintem, nem kompetens olvasó nincs is, legföljebb analfabéta, viszont az analfabéta, amint az köztudott, nem olvasó. Bizonyára mindnyájunk számára nyilvánvaló, hogy az olvasók között a második modellhez tartozók a túlreprezentáltak. De még az a probléma is megjelenhet, hogy az első modellbe sorolható kevés számú olvasó közül sem mindegyik ismeri a Handke-művet, ahogy Esterházynál is a június 16-ai keltezés, mondjuk, egy történész számára nem az Ulyssest, hanem Nagy Imre kivégzésének napját fogja eszébe juttatni.

Nyilvánvaló, hogy az az olvasó, aki Esterházy regényében észreveszi az intertextuális játékot s a Handke-szöveget is ismeri, jóval tágabb összefüggésekben és szélesebb horizonton képes interpretálni Esterházy szövegét, mint az ún. null-fokú olvasó. Mindez azonban, véleményem szerint, nem jelenti azt, hogy a null-fokú olvasó szükségképpen félreérti a művet, csupán azt, hogy keskenyebb sávban értelmezi.

De ezek már csak apró gondolatszilánkok, melyeket Szarka Szilvia szakdolgozatának utolsó fejezete inspirált. A két mű összevetése, a szerző elemzései revelatívak és gondolatébresztők. Már az előbbi elkalandozásomból is, azt hiszem, nyilvánvalóvá vált, hogy teljes mértékben osztom Szarka Szilviának a dolgozat legvégén kifejezett nézetét, miszerint: "Az intertextualitás polifunkcionális működését figyelembe véve megállapítható, hogy bár az intertextualitás fontos struktúraszervező elem, az olvasó szempontjából mégsem szükséges dominánssá válnia az értelmezés során."(80) Ettől függetlenül is igaz, hogy: "a XX., XXI. században a nyelvnek az irodalomhoz és a valósághoz való viszonyát firtató kérdések megkerülése nélkül nem lehet alkotni, még ha a válaszok olyan különbözően hangozhatnak is"(68).

Szarka Szilvia szakdolgozatát kitűnő- **výborný** (1) minősítéssel javaslom elfogadásra.

2007. augusztus 28.

Mgr. Grendel Lajos PhD.